

Program opieki nad zabytkami

Gminy Sadki 2013-2016

Sadki 2012

Wprowadzenie	4
1. Podstawa prawna i cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Sadki	5
1.1. Cele wynikające z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	5
1.2. Inne źródła prawne	6
1.3. Cele pozaustawowe	7
2. Podstawowe definicje z zakresu opieki nad zabytkami	8
3. Organy ochrony zabytków	10
4. Materiały wykorzystane przy opracowywaniu programu	10
4.1. Opracowania na poziomie krajowym i wojewódzkim	10
4.2. Opracowania na poziomie gminnym:	11
5. Uwarunkowania zewnętrzne wynikające z dokumentów programowych ochrony zasobów i dziedzictwa kulturowego	11
5.1. Założenia programowe krajowego programu opieki nad zabytkami	11
5.2. Działania ujęte w tezach krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:	12
5.3. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków	12
6. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami programowymi na poziomie województwa i gminy	12
6.1. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko - Pomorskiego	12
6.2. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r.	13
6.3. Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego	15
6.3.1. Rejestr zabytków	18
6.3.2. Park kulturowy	19
6.3.3. Pomnik Historii	20
6.3.4. Ewidencja zabytków jako narzędzie pomocnicze we właściwej opiece nad zabytkami	21
7. Dokumenty programowe wykonanie na poziomie gminy	22
7.1. Uwarunkowania wynikające z zapisów w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego/pzp Gminy Sadki	22
7.1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	26
7.2. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2015	29
7.4. Gminny Program Ochrony Środowiska	31
7. Charakterystyka dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Sadki	31
8.1. Informacje ogólne	
8.2. Historia osadnictwa	32
8.3. Kultura, sport i rekreacja na terenie gminy	35
8.4. Kościoły	36
8.5. Uwarunkowania wynikające ze stanu ładu przestrzennego i wymogów ochrony przyrody.	36
8.1. Obszary cenne przyrodniczo na terenie gminy Sadki	38
9. Stan zachowania zabytków	40

9.1. Zagrożenia dla zabytków archeologicznych	40
9.2. Obszary zagrożenia dla zabytków nieruchomych	43
10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	44
11. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	45
12. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	45
13. Zadania postulowane do wykonaniu w związku z realizacją gminnego programu ochrony	47

Załączniki :

Załącznik I - Pomniki przyrody na obszarze gminy Sadki - 2 strony

Załącznik II - Ewidencja stanowisk archeologicznych Gminy Sadki - 12 stron

Załącznik III - Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych i ewidencji konserwatora wojewódzkiego - 5 stron

Załącznik IV - Wybrane zabytki wpisane do rejestru z terenu Gminy Sadki - 16 stron

Załącznik V - Zabytki ruchome Gminy Sadki ujęte w ewidencji konserwatora wojewódzkiego - 8 stron

Załącznik VI - Identyfikacja mocnych i słabych strony Gminy Sadki - 1 strona

Załącznik VII - Wybrane obszary ochrony konserwatorskiej (źródło : Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sadki) - 5 stron

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Sadki 2013-2016

Wprowadzenie

Obowiązek ochrony zabytków i opieki nad zabytkami nakłada ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Określa ona przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków. Niezależnie od obowiązku ochrony zabytków, stanowiących historyczną i materialną spuściznę pokoleń, zachowanie, a także przywrócenie zabytkom utraconych walorów jest uzasadnione społecznie i ekonomicznie.

Program ten jest dokumentem służącym podejmowaniu działań dotyczących inicjowania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków. Informacje w nim zawarte stanowią podstawę do systematycznej, kilkuletniej realizacji, połączonej z aktualizacją i monitoringiem.

Program zawiera najważniejsze informacje oraz dane o zasobach kulturowych gminy. Jest tym samym ważnym narzędziem dla władz samorządowych w dalszych działaniach polegających na planowaniu i w pozyskiwaniu określonych środków finansowych.

Art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 163, poz. 1568) stanowi, że w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Celem zatem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy Sadki w okresie najbliższych czterech lat. Program jest dokumentem o charakterze strategicznym, uwzględniającym w szczególności cele, kierunki działań oraz zadania z zakresu opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Sadki na lata 2013 – 2016, po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - zostaje przedłożony Radzie Gminy do przyjęcia w drodze uchwały. Co dwa lata będzie sporządzane i przedstawiane Radzie Gminy sprawozdanie z realizacji niniejszego programu.

W świetle ustawy w Polsce ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami ruralistycznymi i urbanistycznymi oraz zespołami budowlanymi, dziełami architektury i

budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki (a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi), cmentarzami, parkami, ogrodami, innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome;

3) zabytki archeologiczne;

4) niektóre nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Sadki posiada dużą wartość kulturową, jako zespół ukształtowany na zasadach ciągłości kulturowej, w oparciu o zachowany średniowieczny układ lokacyjny, wypełniony obiektami zabytkowymi i zespołami z różnych okresów historycznych.

Zasoby kulturowe podnoszą atrakcyjność gminy, są także istotne dla rozwoju społeczno-gospodarczego, zwłaszcza w kontekście położenia miasta na terenach o wysokich walorach krajobrazu przyrodniczego i kulturowego, co predysponuje je do rozwoju różnorodnych form rekreacji i turystyki.

Ważnym zadaniem w tej dziedzinie, przed którym stoją władze gminne i jego mieszkańcy, to wyeksponowanie walorów krajobrazowych w połączeniu z promocją obiektów zabytkowych najbardziej wartościowych dla gminy, wpisanych do rejestru zabytków (lista zabytków w dalszej części dokumentu – **Załącznik I, Załącznik III, Załącznik IV, Załącznik V**). Ważnym wydaje się wykorzystanie tych walorów gminy w budowaniu atrakcyjnego wizerunku i przyciąganiu turystów.

1. Podstawa prawna i cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Sadki

1.1. Cele wynikające z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Programy opieki nad zabytkami województw, powiatów i gmin są dokumentami o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania.

Głównym celem takiego programu jest określenie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu (ochrony i opieki nad zabytkami). Zadania te określone są w odniesieniu do całego regionu administracyjnego, jakim jest gmina, powiat czy województwo.

Gminy zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. Nr 16, poz. 95), w zakresie zadań własnych podejmują działania związane z ochroną zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust 1 pkt 9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na

gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa ta reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania.

W ust. 2 tego artykułu ustawodawca określa, że program ten ma na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemu ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie ewentualnych procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z użytkowaniem tych obiektów;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.2. Inne źródła prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z dnia 16 lipca 1997 r.)
- art. 5. art. 6 ust. 1 i art. 86
- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) - art. 7 ust. 1 pkt 9,
- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r- Nr 5 poz. 24 z późn. zm.).
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85. poz. 539 z późn. zm.)
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 124. poz. 1305),

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.-Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. z późn. zm.)
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.).
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r- o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.).
- ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2001 Nr 13. poz. 123 z późn. zm.).
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm).

1.3. Cele pozaustawowe

1. Opieka, ochrona, aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe gminy, z dążeniem do materialnej poprawy stanu zabytków, ich odbudowy, adaptacji i rewitalizacji celem wykorzystania potencjału wynikającego z posiadanego dziedzictwa kulturowego.
2. Planowe, konsekwentne oraz kompetentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków.
3. Wykorzystanie walorów zabytkowych jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy miasta oraz powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju społeczno-ekonomicznego gminy.
4. Realizowanie regionalnych i lokalnych projektów związanych z ochroną zabytków oraz krajobrazu kulturowego.
5. Dążenie do pełnej oceny stanu zasobów materialnego dziedzictwa kulturowego gminy Sadki poprzez realizację prac nad aktualizacją dostępnej bazy informacyjnej o zabytkach gminy.
6. Integracja ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, przyrodniczego w dokumentach planistycznych.
7. Wypracowanie i wprowadzenie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w planach zagospodarowania przestrzennego wraz ze standardami zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.
8. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych a także wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków

finansowych na opiekę nad zabytkami.

9. Prowadzenie działań w zakresie planowania przestrzennego oraz w gospodarce nieruchomościami.

10. Racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne przy obiektach o szczególnych wartościach zabytkowych.

11. Wspieranie lokalnych projektów związanych z opieką nad zabytkami i ich zagospodarowaniem - adaptacją.

12. Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad estetyki i profilaktyki konserwatorskiej wraz z uświadamianiem odpowiedzialności za posiadane mienie zabytkowe.

13. Tworzenie - rozwijanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei opieki i ochrony zabytków z kształtowaniem postaw promujących działania chroniące zabytki jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości i tradycji.

2. Podstawowe definicje z zakresu opieki nad zabytkami

Badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich.

Dziedzictwo kulturowe - całość dorobku kulturowego tworząca środowisko kulturowe dokumentujące poczucie tożsamości człowieka manifestującej się ciągłością kulturową.

Historyczny krajobraz kulturowy - krajobraz cenny z punktu widzenia ochrony dóbr kultury, np. tradycyjnego rozłogu pól, terenów historycznych kopalń, historycznych jednostek osadniczych i krajobrazów bitewnych. Obecnie postuluje się stworzenie systemu ochrony krajobrazu kulturowego (historycznego), którego instrumentami i instytucjami są: strefa ochrony konserwatorskiej, rezerwat kulturowy, park kulturowy.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych.

Historyczny zespół budowlany - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Krajobraz kulturowy powstał w wyniku wielowiekowego oddziaływania ludzi na środowisko przyrodnicze, które częściej było szkodliwe niż zharmonizowane, czego skutkiem są zaburzenia stosunków kulturowo-przyrodniczych i degradacja krajobrazu. Ochrona krajobrazu musi być kompleksowa i interdyscyplinarna, obejmując zarówno krajobraz kulturowy jak i naturalny. Rozróżniamy krajobraz kulturowy rolniczy, przemysłowy, miejski, historyczny a także krajobraz harmonijny lub zdewastowany.

Krajobraz kulturowy zbliżony do naturalnego - ukształtowany i użytkowany przez człowieka, który cechuje roślinność zbliżona lub, w niektórych przypadkach, identyczna z roślinnością naturalnie rosnącą na danym obszarze.

Krajobraz miejski - krajobraz obejmujący tereny zainwestowania miejskiego. Występuje w postaci krajobrazów zabytkowych i współczesnych, a odznacza się zabudową wysoką i zwartą. Krajobraz miejski, zabytkowy, posiada czytelny układ kompozycyjny. W system zabudowy miejskiej włączone są do niego urządzone tereny zieleń (ogrody, parki i inne ich odmiany tworzące systemy zieleni miejskiej, obecnie zw. systemem przyrodniczym miasta).

Krajobrazowa strefa ochronna - w dotychczasowej praktyce ochrony krajobrazu stosowano podział na pięć charakterystycznych stref krajobrazu w ramach jego pełnego polskiego zasobu, wśród których trzy mieszczą się w kategorii stref ochronnych. Są to: strefa rezerwatowa, strefa parkowo-krajobrazowa i strefa krajobrazu chronionego.

Otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do Rejestru Zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku.

Park kulturowy - forma ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Powołuje się go uchwałą Rady Gminy.

Pomnik Historii to szczególna forma ochrony najcenniejszych zabytków w Polsce. Tytuł Pomnika Historii może otrzymać zabytek nieruchomy o szczególnej wartości historycznej, naukowej i artystycznej, utrwalony w powszechnej świadomości i mający duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Polski.

Pomniki przyrody - pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienie o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiętkowej i krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami.

Prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku,

zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań.

Program rewitalizacji - program wieloletnich działań w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej, prowadzący w okresie kilkunastoletnim do rewitalizacji terenu znajdującego się w stanie kryzysowym.

Projekt rewitalizacji - realizowany na określonym terenie, będący częścią programu rewitalizacji, w ramach, którego realizowane są zadania inwestycyjne, społeczne i ekonomiczne.

Rewitalizacja - proces przemian przestrzennych, społecznych i ekonomicznych, mający na celu wyprowadzenie terenu ze stanu kryzysowego i prowadzący do rozwoju.

Zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek architektury - budowla historyczna, udostępniona do zwiedzania z zewnątrz lub wewnątrz, która nosi cechy określonego lub kilku stylów architektonicznych.

Zabytek ruchomy - rzecz ruchoma, jej części lub zespół rzeczy ruchomych (np. rzeźba, ołtarz, obraz).

3. Organy ochrony zabytków

- 1) **Minister** właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego - w jego imieniu
Generalny Konserwator Zabytków
- 2) **Wojewoda** - w jego imieniu Wojewódzki Konserwator Zabytków

4. Materiały wykorzystane przy opracowywaniu programu

4.1. Opracowania na poziomie krajowym i wojewódzkim:

- *Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020,*
- *Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012,*
- założenia do *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury 2004-2013*

4.2. Opracowania na poziomie gminnym:

- Program Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2015
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sadki 2012
- Prognoza Finansowa Wieloletnia dla Gminy Sadki 2007-2013
- opracowanie gminne o zabytkach
- zestawienia zabytków wojewódzkiego konserwatora zabytków
- S. Kamosiński, *Sadki - dzieje i współczesność*, Sadki 2012 - materiały o historii gminy

5. Uwarunkowania zewnętrzne wynikające z dokumentów programowych ochrony zasobów i dziedzictwa kulturowego

5.1. Założenia programowe krajowego programu opieki nad zabytkami

Opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W dostępnych dokumentach najważniejsze pod względem merytorycznym są zasady postępowania konserwatorskiego:

- 1) zasada primum non nocere;
- 2) zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie, z którą usuwać należy tylko to, co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie. Zasady powyższe dotyczą i winny obowiązywać nie tylko konserwatorów zajmujących się technologiczną stroną restauracji dzieł sztuki, konserwatorów, architektów lub urbanistów, ale również pracowników urzędów konserwatorskich czy też pracowników samorządów, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów związanych z ochroną zabytków.

5.2. Działania ujęte w tezach krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- 1) w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami;
- 2) w zakresie działań o charakterze systemowym;
- 3) w zakresie systemu finansowania;
- 4) w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania;
- 5) w zakresie kształcenia i edukacji;
- 6) w zakresie współpracy międzynarodowej.

5.3. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków

Opieka i ochrona zabytków w Polsce integralnie związana jest z Narodową Strategią Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 oraz z Narodowym Programem Kultury - Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2013.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r. Zakres Strategii został podporządkowany głównie regionom, jako podstawowym jednostkom podziału terytorialnego. Celem strategicznym NSRK jest :

- zrównoważony rozwój i wspieranie kultury w regionach,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie,
- kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

- Cele cząstkowe, to między innymi :

- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej.

Cele cząstkowe realizowane są w ramach 5 obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK - Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2013”.

6. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami programowymi na poziomie województwa i gminy

Dokumenty wykonanie na poziomie województwa :

6.1. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko - Pomorskiego

Obowiązujący plan zagospodarowania województwa został uchwalony uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko - Pomorskiego nr XL/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. Plan ten w dziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa ustalenia w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego.

Celem głównym zagospodarowania przestrzennego regionu jest „zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców”. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa przyjęto między innymi, następujący, pochodny od celu głównego, cel szczegółowy - zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, wysoce sprawnych systemów infrastruktury technicznej i dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym.

Określono w planie województwa, że zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

- zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego,
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego zostały określone w planie województwa w układzie trzech sfer. Pierwsza z nich to sfera osadnicza, gdzie podstawowe kierunki działań związane z rozwojem i kształtowaniem sieci osadniczej zakładają wzmocnienie jej potencjału, podniesienie jakości życia mieszkańców, wykorzystanie walorów turystycznych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego. W drugiej sferze - środowiska przyrodniczego i kulturowego - zapisano, że dla zachowania dziedzictwa kulturowego województwa dla potrzeb przyszłych pokoleń konieczne jest kontynuowanie działań w zakresie ochrony walorów krajobrazu kulturowego.

6.2. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r.

Przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego dnia 12 grudnia 2005r. „Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020” jest aktualizacją „Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2010r.”

W analizie SWOT, przedstawionej w w/w dokumencie, w dziale „Zagospodarowanie przestrzenne, środowisko”, jako mocne strony regionu wskazano - unikalne w skali kraju - miejskie średniowieczne zespoły urbanistyczne, obiekty zabytkowe i kolekcje muzealne, natomiast po stronie słabych stron znalazł się niezadowalający stan techniczny zabytkowej architektury.

Celem nadrzędnym dotychczasowej i aktualnie przyjętej strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego pozostaje poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. W strategii wskazuje się priorytetowe obszary działań strategicznych, działania strategiczne (cele strategiczne) oraz główne kierunki działań strategicznych (cele operacyjne). Tematyka dotycząca dziedzictwa kulturowego zawarta została w Priorytetowym obszarze działań 2, Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu.

Działanie 2.5. Promocja dziedzictwa kulturowego.

Aby dziedzictwo kulturowe mogło być efektywnym instrumentem promocji regionu, powinno w atrakcyjny sposób być prezentowane. W odniesieniu do zabytków architektury i urbanistyki oznacza to ich dobry stan techniczny, w odniesieniu do zabytków ruchomych odpowiednio atrakcyjnie zaaranżowane ich kolekcje, w odniesieniu do przejawów kultury duchowej, tradycji, odpowiednie ich prezentacje.

2.5.1 Zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Zachowanie bogatego dziedzictwa kulturowego regionu w jak najlepszym stanie i z zamiarem jego wielokierunkowego użytkowania, wymaga zróżnicowanych ze względu na bogactwo form działań konserwatorskich (remontowych, rekonstrukcyjnych, innych). Jednym z takich działań, umożliwiającym właściwą ochronę i jednocześnie udostępnienie licznych obiektów dziedzictwa kulturowego, jest ich multimedialna prezentacja przy wykorzystaniu technik informatycznych (digitalizacji). Za ich pośrednictwem liczne, unikalne eksponaty zbiorów muzealnych i bibliotecznych, mogą być bezpośrednio dostępne w celach informacyjno-edukacyjnych, promocyjnych i innych.

2.5.2 Adaptacja dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych.

Dziedzictwo kulturowe - w szczególności zaś obiekty zabytkowej architektury przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania winny być adaptowane do spełniania nowych funkcji. Mogą one służyć do ekspozycji obiektów, być wykorzystywane jako pomieszczenia do prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności rekreacyjnej, w tym nawiązującej do tradycji historycznej itp. Tego rodzaju adaptacje przybliżą te obiekty ludziom współczesnym, ożywią je i fragmenty osiedli, w których się znajdują, mogą stać się źródłem dochodów, które będzie można przeznaczyć na przykład na ich należyte utrzymanie.

Realizacja strategii rozwoju może być wzmocniona poprzez określone działania promocyjne w

znaczeniu marketingowym. Można wskazać działania, w odniesieniu, do których odpowiednia promocja rynkowa może istotnie ważyć na efektywności ich realizacji. Na przykład znajduje uzasadnienie promocja regionu kujawsko-pomorskiego jako:

- regionu unikalnych zabytków architektury średniowiecznej, charakterystycznego gotyku nadwiślańskiego, związanego z obecnością Zakonu Krzyżackiego,
- regionu unikalnych zabytków archeologicznych, architektury romańskiej na ziemiach polskich.

6.3. Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego

Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą 231/ XXV/ 496 /08 z dnia

8 września 2008 r. przyjął Program opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012. W ramach programu postuluje się między innymi podjęcie następujących działań:

- działania wynikające z ustawy o ochronie zabytków i zabytkami:

- wspieranie i koordynacja działań związanych z tworzeniem gminnej ewidencji zabytków z użyciem stworzonego przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków oprogramowania komputerowego Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ),

- podjęcie działań, w tym zapewnienie środków finansowych, celem intensyfikacji procesu wpisywania indywidualnych obiektów zabytkowych do rejestru zabytków -zwłaszcza będących własnością skarbu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego,

- podjęcie działań, w tym zapewnienie środków finansowych, zmierzających do zachęcenia osób prywatnych do wpisywania do rejestru zabytków obiektów historycznych, których są właścicielami,

- monitorowanie stanu zachowania zabytków.

- w związku z podjęciem przez Sejmik Województwa Kujawsko - Pomorskiego uchwały nr VII/91/07 z dnia 23 kwietnia 2007 r- w sprawie przystąpienia do sporządzania zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko - pomorskiego zaleca się bezwzględne uwzględnienie w opracowaniu elementów związanych z obszarową ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym:

- rozpoznanie i zrewidowanie stanu faktycznego istniejących obszarów i stref ochrony konserwatorskiej,

- zwiększenie ilości obszarów chronionych w ramach stref ochrony konserwatorskiej, zwłaszcza w odniesieniu do obiektów i zespołów leżących poza obszarami miejskimi,

- przygotowanie ściśle określonych stref ochrony konserwatorskiej oraz stref ekspozycji obiektów jako wytyczne do MPZP,

- uwzględnienie ustaleń i propozycji zawartych w niniejszym opracowaniu, a zwłaszcza proponowanych parków kulturowych i innych obszarów chronionych.

- Pozaustawowe działania mające na celu ochronę zabytków:

- Określenie jednolitych kryteriów przyznawania środków finansowych przeznaczonych na prace konserwatorskie, rewitalizację obszarową i inne działania mające na celu ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego (w tym badania konserwatorskie i architektoniczne oraz sporządzanie dokumentacji konserwatorskiej),
- Stworzenie mechanizmów zachęcających do podejmowania prac konserwatorskich i działań rewitalizacyjnych przy obiektach i obszarach zabytkowych,
- Wprowadzenie bezwzględnego wymogu prowadzenia nadzoru archeologicznego w trakcie budowy infrastruktury drogowej, finansowanej ze środków pochodzących z Regionalnego Programu Operacyjnego oraz innych źródeł przekazywanych gminom przez samorząd wojewódzki,
- Opracowanie i wdrażanie do realizacji programu pod roboczym tytułem "Kujawsko-pomorskie muzeum otwarte", polegającego na digitalizacji najcenniejszych zabytków ruchomych będących w posiadaniu muzeów, archiwów, bibliotek i innych instytucji na terenie województwa i prezentowaniu ich za pomocą sieci www w postaci wirtualnych galerii,
- Stworzenie pilotażowego programu adresowanego do gmin mającego na celu utworzenie w oparciu o istniejące struktury (m. m. gminne ośrodki kultury, izby regionalne w szkołach ponadpodstawowych itp.) ośrodków gromadzących i popularyzujących (wystawy, strony www) informacje historyczne, materiały ikonograficzne, rejestrujących wartości niematerialne i inne materiały związane z dziedzictwem kulturowym na poziomie gmin w celu podniesienia świadomości społeczności lokalnych, upowszechniania wiedzy, ułatwień w dostępie do informacji oraz kształtowania tożsamości regionalnej. Docelowo: stworzenie na podstawie doświadczeń z programu pilotażowego metody mogącej stać się standardowym postępowaniem w zakładaniu tego typu ośrodków w gminach województwa,
- Organizacja pod patronatem Marszałka wieloetapowego konkursu (etap gminny, etap powiatowy, etap wojewódzki) drużynowego szkół na temat *wiedzy o dziedzictwie kulturowym i ochronie zabytków regionu* - konkurs organizowany dla szkół poszczególnych szczebli – podstawowych, gimnazjów, liceów.

Program wojewódzki prezentuje również potencjalne źródła finansowania prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz innych działań związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych oraz zespołów urbanistycznych i ruralistycznych,

W wojewódzkim programie opieki nad zabytkami, obok zadań wskazanych do realizacji, wskazano też kroki, jakie winny być podjęte, aby działania w zakresie ochrony zabytków były sprawniejsze i bardziej efektywne, w tym między innymi :

- Stworzenie mechanizmów i struktury, której zadaniem będzie stały monitoring wybranej grupy

zabytków i środowiska kulturowego, przynajmniej w zakresie przyjętych priorytetów,

- Prowadzenie działań integrujących jednostki odpowiedzialne za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami z jednostkami odpowiedzialnymi za rozwój regionalny w zakresie między innymi tworzenia mechanizmów i procedur tworzenia oraz uzgadniania dokumentów dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego, synchronizowanych z zadaniami ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego,
- Opracowywanie planów rewaloryzacji obiektów i obszarów kulturowych z włączaniem atrakcyjnych mechanizmów wsparcia,
- Stworzenie mechanizmów finansowego wsparcia dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, które poza zwiększeniem efektywności działań przy zabytkach wzmocniłyby także możliwość egzekucji działań konserwatorskich przy zabytku,
- Prowadzenie działań promocyjnych i szkoleniowych dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie nie tylko możliwości ubiegania się o wsparcia finansowe, ale - co równie ważne - w zakresie profilaktyki i konserwacji oraz zaznajamiania z obowiązującymi przepisami prawa.

Narzędzia realizacji opieki nad zabytkami w województwie

Współczesna ochrona zabytków obejmuje nie tylko pojedyncze zabytki, dzieła sztuki, pamiątki historyczne, lecz również krajobraz kulturowy będący przekształconym przez człowieka naturalnym otoczeniem, w którym zapisane są zarówno elementy kultury materialnej jak i duchowej. Ochrona zabytków, zatem to zespół procedur mających uchronić przed zniszczeniem uznane za istotne - jako świadectwa historyczne- elementy tworzące wspólnie krajobraz kulturowy. Polega ona na podejmowaniu działań administracyjnych mających na celu zapobieganie zagrożeniom, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego użytkowania zabytku, przeciwdziałanie kradzieżom, kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytku, a także zapewnieniu warunków ich należytej ochrony.

Podstawowymi narzędziami prawnej ochrony zabytków, wynikającymi z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, są - wspomniane wcześniej, w zestawieniu definicji pojęć związanych z opieką nad zabytkami, i rozwinięte w tym rozdziale (źródło : wojewódzki program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego) :

- rejestr zabytków,
- utworzenie parku kulturowego,
- uznanie zabytku za pomnik historii,
- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

6.3.1. Rejestr zabytków

Rejestr zabytków stanowi podstawową ustawową formę ochrony prawnej obiektu i prowadzony jest według ściśle określonej procedury wyznaczonej przez Ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Wpis do rejestru zabytków stwarza określoną, jednoznaczną sytuację prawną obiektu, która ogranicza swobodę działań, zwłaszcza tych niepożądanych, narzuca pewne rygory postępowania przy nich, daje też pewne przywileje finansowe. Ta forma ochrony prawnej stwarza możliwość lepszej opieki przez właścicieli, kontroli nad prowadzonymi pracami oraz zapewnienia właściwego użytkowania.

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytki ruchome, nieruchome, archeologiczne, otoczenie zabytku, nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną, układ urbanistyczny, ruralistyczny lub historyczny zespołu budowlanego (tzw. obszarowy wpis do rejestru zabytków). Wpisu do rejestru zabytków dokonuje wojewódzki konserwator zabytków, traktując ten wpis jako priorytetową formę ochrony. Należy zaznaczyć, że wszelkie prace prowadzone przy obiektach położonych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymagają również właściwych uzgodnień i pozwoleń konserwatorskich, wynikających z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Niedostosowanie się do tych wymogów niesie za sobą skutki prawne w postaci decyzji administracyjnych wstrzymujących nielegalne działania bądź też nakazujących przeprowadzenie pewnych prac, jeśli ich wykonanie - ze względu na nieodpowiedni stan techniczny - jest niezbędne z uwagi na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem obiektu. W przypadku niezgodnych z pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków realizacji prac przy zabytku, do procedury postępowania administracyjnego włącza się właściwy organ nadzoru budowlanego. Konsekwencją umyślnego niszczenia i uszkodzania zabytków jest kara pozbawienia wolności, w przypadku działań nieumyślnych jest to kara grzywny lub ograniczenia wolności.

Wydanie decyzji o wpisie do rejestru zabytków jest poprzedzone postępowaniem przygotowawczym, na które składa się: złożenie wniosku przez właściciela lub wieczystego użytkownika obiektu, wszczęcie procedury administracyjnej oraz wizja lokalna obiektu. Konieczne jest także udokumentowanie wartości zabytkowych obiektu w formie karty ewidencyjnej (tzw. karta biała lub dokumentacja ewidencyjna założeń zieleni). Dokumentacja ta stanowi podstawę do dalszych czynności proceduralnych, w wyniku których, ostatecznie zostaje wydana decyzja o wpisaniu zabytku do rejestru zabytków.

Treść decyzji o wpisie obiektu do rejestru zabytków powinna być jednoznaczna, poparta załącznikiem graficznym z określonymi granicami ochrony konserwatorskiej. Dużym utrudnieniem w odczytywaniu wcześniejszych decyzji o wpisie do rejestru zabytków jest brak tego załącznika. Jest on szczególnie ważny przy wpisach obszarowych, takich jak układy urbanistyczne czy zespoły rezydencjonalne i folwarczne. Nie mniej istotne jest to przy wpisach indywidualnych obiektów, gdzie również należy ustalić granice ochrony konserwatorskiej. Jednoznaczność treści decyzji polegać powinna na wyszczególnieniu w uzasadnieniu tego dokumentu tylko tych obiektów, które mają być chronione prawnie na mocy tej decyzji. Umieszczanie innych obiektów nieobjętych wpisem niepotrzebnie zaciera interpretację tego wpisu.

6.3.2. Park kulturowy

Krajobraz kulturowy to, zgodnie z brzmieniem artykułu Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Uwarunkowania przyrodnicze są niezaprzeczalnym tłem dla wszelkich działań człowieka, a razem tworzą one integralną strukturę przestrzenną, na którą składają się płaszczyzny (lasy, łąki, zbiorniki wodne), ciągi (rzeki, drogi) i punkty (obiekty kulturowe przyrodnicze). Bogate dziedzictwo kulturowo-przyrodnicze regionu wpływa na proces kształtowania tożsamości regionalnej. Dziedzictwo to skłania do podjęcia ważnych działań w tym zakresie. Współczesne zarządzanie ochroną krajobrazu powinno opierać się o zasady spójności aspektów środowiskowych z historycznymi i konserwatorskimi.

Ochrona krajobrazu kulturowego może być wyrażona poprzez utworzenie parku kulturowego, którego istotą mają być najbardziej reprezentatywne i charakterystyczne cechy krajobrazu kulturowego, jego uwarunkowania przyrodnicze i przestrzenne oraz identyfikacja grup społecznych czy też deklaracja społecznej woli utworzenia parku kulturowego. Celem utworzenia parku kulturowego jest ochrona krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowe terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Nie mniej ważny jest także sposób opracowania projektu placu ochrony parku kulturowego, którego zwieńczeniem jest uchwalenie przez właściwą Radę Gminy i publikacja tego planu. Znaczącą rolę odgrywa tu właściwa motywacja, pozytywna atmosfera dla idei utworzenia parku kulturowego. Ważna jest również promocja tego przedsięwzięcia w celu dopracowania szczegółów. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego Rada Gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Istotną regulacją jest obowiązek sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów, na których utworzono park kulturowy. Ochrona parku kulturowego powinna też zostać uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym

planie zagospodarowania przestrzennego. W specjalnych przypadkach park kulturowy o szczególnej wartości może też być uznany za pomnik historii lub jako pomnik historii wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Przygotowując projekt uchwały Rady Gminy w sprawie utworzenia parku kulturowego, należy brać pod uwagę określenie granic parku, celów i zasad ochrony oraz zasad zarządzania parkiem. Uchwała zaś powinna być przeprowadzona z zachowaniem stosownych procedur obowiązujących w tym zakresie gminny samorząd terytorialny i jego jednostki organizacyjne.

6.3.3. Pomnik Historii

Uznanie zabytku za Pomnik Historii jest szczególnym aktem prawnym, bowiem Pomnikami Historii mogą zostać zabytki nieruchome o ponadregionalnym znaczeniu, dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mające znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego, utrwalone w świadomości społecznej i stanowiące źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń. Ponadto muszą to być zabytki jednorodnie stylowo, należycie wyeksponowane w przestrzeni, będące dziełami wybitnych twórców oraz dobrze zachowane.

Pomnikami Historii mogą być krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa lub zespoły tych dzieł o wspólnych cechach stylowych, użytkowych lub konstrukcyjnych, dzieła budownictwa obronnego, obiekty dziedzictwa przemysłowego, inżynierii lądowej i wodnej, parki i ogrody, cmentarze, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź związane z działalnością wybitnych osobistości lub instytucji oraz zabytki archeologiczne (pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej). Ponadto muszą to być zabytki, które:

- zachowały pierwotną kompozycję przestrzenną lub uległy nieznacznym przekształceniom,
- są jednorodnie stylowo lub o czytelnych i zharmonizowanych ze sobą nawarstwieniach,
- są należycie wyeksponowane w przestrzeni miejskiej lub krajobrazie i zachowały pierwotne relacje z otoczeniem,
- są dziełami wybitnych twórców, np.: architektów, planistów, architektów krajobrazu, ogrodników,
- są dobrze zachowane lub w stanie pozwalającym na ich rewaloryzację,
- są przedmiotem troski konserwatorskiej.

Obiekt proponowany do uznania za Pomnik Historii musi być wpisany do rejestru zabytków lub objęty statusem parku kulturowego. Dla układów przestrzennych i obszarów powinny być opracowane i uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego występuje do Prezydenta RP o uznanie zabytku za Pomnik Historii, jeżeli zgłaszany zabytek spełnia określone szczegółowe kryteria.

Jeżeli zasadność wniosku Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego uzyska akceptację. Prezydent RP w drodze rozporządzenia uznaje obiekt za Pomnik Historii, określając jego granice. Rozporządzenie Prezydenta RP jest ogłaszane w „Dzienniku Ustaw”.

6.3.4. Ewidencja zabytków jako narzędzie pomocnicze we właściwej opiece nad zabytkami

Najliczniejszą grupę obiektów o wartości kulturowej stanowią obiekty figurujące w ewidencji zabytków. W oparciu o odpowiednie zapisy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad nimi. Według tych zapisów, Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych z obszaru całego kraju, Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi natomiast wojewódzką ewidencję zabytków znajdujących się na terenie danego województwa. W gestii wójta zaś spoczywa prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomości, znajdujących się na terenie gminy, które zarazem są objęte wojewódzką ewidencją.

Sporządzenie kompletnej, rzetelnej karty ewidencyjnej wykorzystującej wszystkie dostępne materiały to ważny element w procedurze prawnej opieki i ochrony zabytków. Wartość i znaczenie dokumentacji ewidencyjnej zależy bowiem od poziomu kompletności tych podstawowych informacji o obiektach historycznych.

Aktem prawnym, regulującym zasady prowadzenia ewidencji zabytków przez poszczególne organy, jest Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Określa ono podstawowe dane, jakie powinny znaleźć się na karcie ewidencyjnej i karcie adresowej zabytku, przesłanki, od których spełnienia zależy włączenie kart ewidencyjnych i adresowych do ewidencji oraz ich wyłączenie z ewidencji. Rozporządzenie to ustala też sposób gromadzenia zbioru dokumentów dla zabytków objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Obiekty ujęte w ewidencji zabytków mogą podlegać ochronie w dwojaki sposób: poprzez obszarowy wpis do rejestru zabytków oraz poprzez ustalenia dotyczące ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

7. Dokumenty programowe wykonanie na poziomie gminy

7.1. Uwarunkowania wynikające z zapisów w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego/pzp Gminy Sadki

Dziedzictwo kulturowe i zabytki- (Załącznik I, Załącznik II, Załącznik III, Załącznik IV, Załącznik V)

Na obszarze gminy, ze względu na jej rolniczy charakter, większość obiektów zabytkowych związana jest z dawnymi majątkami ziemskimi (zespoły dworskie, folwarczne i pałacowe), a w mniejszym stopniu są to obiekty użyteczności publicznej oraz indywidualne budownictwo zagrodowe. Do głównych zabytków na terenie gminy należą:

Broniewo:

- zespół dworski, objęty strefą „A” ochrony konserwatorskiej, na który składają się :

- dwór, murowany, z I połowy XIX w., rozbudowany 1898 r., przebudowany około 1905 r,
- park dworski z przełomu XIX/XX w. o pow. 1,5 ha.

Dębionek:

- szkoła, murowana, z przełomu XIX/XX w.
- dwór murowany, z 1900 r.
- domy murowane:
  - >dom nr 20 z końca XIX w.,
  - >dom nr 18 z drugiej połowy XIX w., rozbudowany w 1907 r., przebudowany,
  - 3)domy nr 19 i 30 z początku XX w.,
  - 4)dom nr 1 z 1931 r.

-kuźnia, obecnie już nie użytkowana, w złym stanie technicznym, murowano-kamienna z końca XIX w.

Dębowo:

- zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Michała Archanioła, na który składają się:
  - kościół, murowany z 1935 r.,
  - ogrodzenie, murowane (kamienne) z lat 30 XX w.
- pozostałości zespołu dworskiego, na które składają się:
  - stajnia z magazynem, murowana z 1869 r.,
  - żrebiętnik, murowany z 1886 r.,

- stodoła, murowana kamienna z 1902 r.,
- wieża ciśnień, murowana z 1870 r.,
- lodownia, murowana z 1895 r.,
- park krajobrazowy dworski z drugiej połowy XIX w. o pow. 5,62 ha,
- dom pracowników folwarku, murowany z końca XIX w., przebudowany.

Kraczki:

- kapliczka, murowana z początku XX w.
- pozostałości zespołu folwarcznego,
- kaplica, murowana z 1890 r.,
- pozostałości parku z XIX w.,
- domy mieszkalne i produkcyjne murowane, z początku XX w.:
  - > dom nr 22, dawny młyn wodny, przebudowany,
  - > dom nr 23.

Mrozowo:

- kaplica p.w. NMP Królowej Wszechświata, murowana z 1889 r.
- zespół folwarczny użytkowany przez stadninę koni, składający się z obiektów murowanych:
  - rządówka z 1900 r.,
  - stajnia z 1920 r.,
  - obora kamienna z 1880 r.,
  - szkoła z 1912 r.
  - czworak, obecnie dom nr 15, z 1912 r.

Radzicz:

- kościół poewangelicki, obecnie rzymsko-katolicki, p.w. Św. Andrzeja Boboli, murowany z 1860 r.,
- szkoła murowana, z początku XX w, przebudowana,
- gorzelnia dworska, murowana z 1890 r.,
- domy mieszkalne z początku XX wieku:
  - > domy nr 34 i 48, murowane,
  - > dom nr 23 o konstrukcji murowano-szachulcowej,
  - > dom nr 21.

Sadki:

- zespół kościelny p.w. Św. Wojciecha, obejmujący:
  - kościół, murowany (z lat 1749 - 1760),
  - plebania, murowana z początku XX w.

- kaplica grobowa rodziny Robowskich, murowana z początku XX w.,
- szkoła, murowana z początku XX w.,
- dwór (ul. Wyrzyska), murowany, koniec XIX w.,
- dwór (ul. Lipowa), murowany, koniec XIX wieku.
- domy mieszkalne;
- dom nr 1, obecnie biblioteka (ul. Kasztanowa),
  - ul. Wyrzyska domy nr 6, 15, 31, murowane z początku XX w. i dom nr 42, gliniano-drewniany, z końca XIX w.,
- ul. Wyzwolenia domy nr 10, 67, murowane z początku XX w., oraz dom mieszkalny z restauracją, murowany z początku XX w.
- gorzelnia, murowana z 1900 roku.,
- młyn, murowany z początku XX w.,
- budynek inwentarski w zagrodzie przy ul. Wyrzyskiej, z początku XX w.,
- budynek gospodarczy przy ul. Kasztanowej, murowano-szachulcowy z początku XX w.

Samostrzel:

- zespół pałacowy obejmujący następujące obiekty:
  - pałac, murowany, z przełomu XVII/XVIII w., gruntownie przebudowany ok. 1825 r. ponownie ok. 1880 r., ponowna przebudowa skrzydła północnego w 1942 r., remontowany w latach 80-te XX w.
  - oficyna i dom pisarza, obecnie dom mieszkalny nr 18, murowany, z 1825 r., przebudowany w drugiej połowie XIX w.,
  - park krajobrazowy o powierzchni ok. 30 ha z terasami z początku XX wieku, przekomponowany przy budowie pałacu w 1880 r.,
  - stajnia z 1880 r., obecnie dom mieszkalny, murowany, przebudowany,
  - gorzelnia z 1910 r., obecnie dom mieszkalny nr 16, murowany,
  - browar, murowany z 1880 r., obecnie nieużytkowany,
  - płatkarnia, murowana z 1910 r., obecnie magazyn,
  - pozostałości ogrodzenia, murowane, z 1880 r.,
  - kaplica p.w. Św. Stanisława Kostki, murowana z 1889 r.,
  - kapliczki z początku XX w., murowane z figurą św. Jana i z figurą Matki Boskiej,
  - szkoła, murowana z przełomu XIX i XX w, obecnie dom mieszkalny nr 33,
  - ochronka, murowana z przełomu XIX i XX w, obecnie dom mieszkalny nr 25,
  - czworak murowany z 1927 r., obecnie dom nr 35,
  - ośmiorak, murowany z 1927 r., obecnie dom nr 32.

Śmielin:

- szkoła, murowana z początku XX w, obecnie dom mieszkalny nr 37,
- zespół dworski- folwarczny, nr rejestru: A/228/1-2 z 10.06.1987 r., na który składają się następujące obiekty :
  - rządcówka, murowaną, z pierwszej połowy XIX w., przebudowana, obecnie dom mieszkalny nr 36,
  - chlewnia, murowana, z końca XIX w., obecnie magazyn,
  - spichlerz, murowany, z końca XIX w., obecnie nieużytkowany,
  - ośmiorak, murowany, z początku XX w., przebudowany, obecnie dom mieszkalny nr 38.

Ww- zespoły i obiekty zabytkowe objęte są strefami ochrony konserwatorskiej. Strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej (tereny i obiekty do bezwzględneho zachowania) obejmuje:

- park podworski we wsi Broniewo,
- zespół kościelny i park krajobrazowy we wsi Dębowo,
- kaplica murowana we wsi Kraczkki,
- kaplica we wsi Mrozowo,
- kościół we wsi Radzicz,
- zespół kościelny we wsi Sadki,
- zespół pałacowy we wsi Samostrzel.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje m.in. zespół zabudowy wsi Radzicz i dawnego cmentarza ewangelickiego we wsi Kraczkki. Na terenie gminy występują także strefy „W” ochrony archeologicznej, obejmujące tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych reliktyw archeologicznych. Tereny te wskazane są na rysunku Studium. Spośród zabytków gminy, najcenniejsze obiekty zostały wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego. Są to:

Broniewo:

- zespół dworski, nr rejestru: A/228/1-2 z 10.06.1987 r.:
  - dwór, XIX w., 1905 r.,
  - park, 1905 r.

Dębowo:

- zespół folwarczny, druga połowa XIX w., nr rejestru: A/227/1-8 z 15.06.1987 r.:
  - park dworski,
  - stajnia, 1869 r.,

- stodoła, 1895 r.,
- wolarnia,
- chlewnia,
- obora, obecnie owczarnia,
- wieża ciśnień,
- wozownia, obecnie magazyn,
- dom mieszkalny.

Sadki:

- kościół parafialny p.w. Św. Wojciecha, XVIII w., nr rejestru: A/807 z 14.03.1933 r.
- cmentarz parafii rzymsko-katolickiej p.w. Św. Wojciecha, ul. Kasztanowa, 1843 r., nr rejestru: A/234 z 7.03.1989 r.

• Samostrzel:

- zespół pałacowy, nr rejestru: 38/A z 21.07.1970 r.:
  - pałac, XVIII w., przebudowy : 1825 r. i ok. 1880 r.,
  - park, XVIII / XIX w.

Zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, a także umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam i napisów, wymaga pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ochronę zabytków wpisanych do rejestru uwzględnia się w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

7.2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Podstawą działania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, określająca zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele, także ustalenia zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Wspomagają ją cztery rozporządzenia Ministra Infrastruktury:

- w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- w sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- w sprawie oznaczeń i nazewnictwa stosowanych w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy,
- w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego gminy.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w oparciu o Ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia, a także innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. Zabytkami nieruchomymi są: krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, a także miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Zabytkami nieruchomymi są również stanowiska archeologiczne.

Podstawą do sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest ewidencja zabytków, na podstawie, której, zawiera się w planie szczegółowy wykaz obiektów i terenów do ochrony. Formą ochrony zewidencjonowanych obiektów ujętych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego są strefy ochrony konserwatorskiej. Obowiązują w nich określone ustalenia, które mają chronić znajdujące się na ich obszarze zabytki. Niedostosowanie się do tych ustaleń, w poszczególnych strefach ochrony zawartych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, traktowane jest jako wykroczenie przeciwko miejscowemu prawu, bowiem w nich obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tych obszarach zabytków i obiektów o wartościach kulturowych. Strefy ochrony konserwatorskiej mają za zadanie utrzymać prawidłowy ład przestrzenny na obszarze historycznych układów przestrzennych, w tym urbanistycznych, ruralistycznych i każdego innego rodzaju.

Wyróżnia się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- **strefa „A”** - strefa pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, w której elementy historycznego układu przestrzennego (rozplanowanie, zabudowa oraz związany z nimi integralnie teren i krajobraz) mają wyraźnie wyodrębniony układ przestrzenny o wysokich walorach zabytkowych,
- **strefa „B”** - strefa ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmująca tereny historycznego układu przestrzennego, znajdującego się poza obszarem centrum historycznego (historyczne przedmieścia, obrzeża miasta z historyczną zabudową),
- **strefa „K”** - strefa ochrony krajobrazu obejmująca tereny krajobrazu integralnie związanego z zespołem zabytkowym,
- **strefa „W”** - strefa ochrony reliktyw archeologicznych zawierająca teren o rozpoznanej zawartości reliktyw archeologicznych podlegających ochronie konserwatorskiej (grodziska, wzgórza

zamkowe, tereny zburzonych fortyfikacji),

— **strefa „E”** - strefa ekspozycji zabytkowego zespołu miejskiego obejmująca obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych,

— **strefa „OW”** - strefa obserwacji archeologicznych, w której znajdują się nieeksponowane stanowiska archeologiczne zastrzeżone jako tereny obserwacji archeologicznych.

Poza tymi strefami, w planie miejscowym wyznacza się również inne strefy ochrony konserwatorskiej, które uzależnione są od potrzeby (strefa założenia ruralistycznego, strefa ochrony zespołu dworsko-parkowego, strefa zespołu fortu).

Ochronie mogą także podlegać wartości niematerialne (nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej).

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który w sposób wyczerpujący ustala wymogi konserwatorskie, może zapewnić właściwą ochronę historycznych obiektów nieruchomych. Wymienione w tekście planu i oznaczone w jego części rysunkowej objekty są chronione prawnie. Oprócz wyszczególnienia wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków, plan miejscowy zawiera w szczególności ustalenia dotyczące stref ochrony konserwatorskiej oraz zasad ochrony zabytków niewpisanych do rejestru zabytków, a uwzględnionych na podstawie ewidencji konserwatorskiej. Dla tych ostatnich jest to jedyna forma ochrony prawnej. Dlatego ważne jest dążenie do szczegółowego ujmowania zwłaszcza tych obiektów, które nie bronią się poprzez indywidualny wpis do rejestru zabytków. Wpis ten uchroni je wówczas przed wszelkimi nielegalnymi bądź mszczącymi działaniami inwestycyjnymi, mającymi ogromny wpływ na wygląd budynków historycznych i ich najbliższe otoczenie.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązują na niektórych obszarach gminy (uchwalone na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym). W większości zasady zabudowy oraz zagospodarowania terenu określany są w drodze decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego bądź o warunkach zabudowy, wydawanych przez Wójta Gminy.

Na obszarze gminy, w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obowiązują zasady ich ochrony określone w przepisach odrębnych. W stosunku do pozostałych obiektów zabytkowych, znajdujących się w ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy określać dopuszczalność ich przebudowy i rozbudowy, przyjmując zasadę zachowania wysokości, kształtu bryły oraz układu artykulacji i opracowania dekoracji elewacji, z dopuszczeniem odstępstw w sytuacji, gdy będzie to kolidowało z wymaganiami ładu przestrzennego. Z uwagi na skalę opracowania rysunku Studium, pojedyncze objekty zabytkowe

(wpisane do rejestru, jak i znajdujące się w ewidencji) nie są wyróżnione na tym rysunku.

W zagospodarowaniu gminy należy uwzględnić strefy ochrony konserwatorskiej „A” i „B”, w strefach tych w szczególności wyklucza się lokalizację elektrowni wiatrowych. W bezpośrednim sąsiedztwie obiektów i zespołów zabytkowych (np. w Dębowie i Samostrzelu) należy ograniczać lub wręcz zakazywać lokalizacji obiektów wielkogabarytowych. Ponadto ustala się nadzór archeologiczny w zakresie wymaganym przepisami odrębnymi w strefach „W” ochrony archeologicznej.

Na obszarze gminy nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej, ze względu na nie występowanie dóbr kultury współczesnej zasługujących na ochronę.

7.3. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2015

Jest to podstawowy dokument integrując system zarządzania gminą, łączący długofalowe cele strategiczne z działalnością operacyjną.

W poszczególnych kartach projektów – propozycjach zadań do realizacji w okresie objętym prognozą, uwzględniono dofinansowanie ze środków europejskich dla zadań, które najlepiej wpisują się w priorytety programów operacyjnych. Czynione będą jednak starania o pozyskiwanie wsparcia także dla innych projektów.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2015 nie jest szczegółowym programem finansowym, jednak stanowi podstawę do konstruowania kolejnych rocznych planów inwestycyjnych i budżetów gminy. W procesie tworzenia Planu wykorzystano dane ze źródeł i dokumentów: Urzędu Gminy w Sadkach, Starostwa Powiatowego w Nakle nad Notecią, Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy, z innych instytucji i źródeł, w tym Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2020 oraz Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sadki.

„Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2008-2015” obejmuje przedsięwzięcia realizowane na terenie Gminy Sadki oraz niektóre zadania wychodzące poza jego obszar.

Należy dodać, iż wieloletnia prognoza finansowa Gminy Sadki nie zawiera bezpośrednio wskazanych zadań majątkowych z obszaru ochrony zabytków. Zadania te będą realizowane z wydatków bieżących w danym roku budżetowym lub ze źródeł pozyskanych z zewnątrz.

Plan zakłada współfinansowanie zadań z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, środków własnych gminy, innych środków krajowych oraz kredytów i pożyczek.

Dokument ten zawiera szczegółowe informacje na temat przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w latach 2008-2015. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki na lata 2008-2015 obejmuje **40** projektów. Dla sprawnego zarządzania projekty pogrupowane zostały w ramach **12 programów**

obejmujących kluczowe dla rozwoju Gminy Sadki obszary, między innymi nawiązujące do ochrony zabytków i rozwoju kultury :

1. Ekologiczna i czysta gmina

Realizacja programu ma na celu zachowanie obszarów i krajobrazów wartościowych przyrodniczo oraz minimalizację negatywnego oddziaływania na środowisko inwestycji. Ważnym jego elementem jest kontynuacja zadań służących poprawie jakości wód, powietrza atmosferycznego i powierzchni ziemi. Jako priorytetowe realizowane będą przedsięwzięcia mające na celu rewitalizację i wzbogacanie zasobów środowiska przyrodniczego i terenów wypoczynku oraz doprowadzenie parametrów środowiskowych do standardów wymaganych przez dyrektywę Unii Europejskiej.

7. Gmina miejscem sportu, rekreacji i turystyki

Program ma na celu podniesienie standardu infrastruktury sportowej, umożliwiającej szerszy dostęp dzieci i młodzieży oraz dorosłych mieszkańców gminy do czynnego uprawiania sportu i rekreacji. Realizowane w ramach programu przedsięwzięcia obejmują modernizację i rozbudowę infrastruktury sportowej, budowę nowych obiektów oraz rozwój bazy rekreacyjno-sportowej w poszczególnych sołectwach.

10. Kultura bez granic

Celem programu jest pobudzenie oraz pełne wykorzystanie potencjału lokalnych środowisk twórczych, instytucji oraz innych podmiotów tworzących kulturę, wprowadzenie w ich działalność takich rozwiązań, które ułatwią szeroki dostęp do kultury i jej wytworów, a także zwiększenie aktywności mieszkańców w korzystaniu z jej oferty. Podjęte w ramach programu działania przyczynią się również do wzmocnienia atrakcyjności i pozycji gminy w otoczeniu wewnętrznym i zewnętrznym.

12. Przyjazna gmina

Program ma na celu wykreowanie marki jednoznacznie kojarzącej się z Gminą Sadki, na której będzie można oprzeć promocję gminy. Realizacja programu przyczyni się do poprawy wizerunku gminy i rozpoznawalności gminy w powiecie, regionie i w kraju. Program ukierunkowany jest również na pozytywny odbiór gminy przez jej mieszkańców i turystów jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania, nauki, pracy i wypoczynku.

Ograniczone środki techniczne i finansowe nakazują koncentrację na najważniejszych dla rozwoju gminy 40 projektach, które wybrano ze 113 projektów realizowanych w ramach Wieloletniego Planu Finansowego i Inwestycyjnego Gminy Sadki 2008-2015. Podstawę przygotowania obecnej edycji Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2015 stanowi **10 priorytetów** określonych w oparciu o Strategię Rozwoju Lokalnego Gminy Sadki 2008-2020 oraz aktualną sytuację społeczno-gospodarczą:

1. Integracja społeczna
2. Rozwój turystyki
3. Edukacja wszystkich
4. Rozbudzanie odpowiedzialności
5. Tworzenie miejsc pracy
- 6. Rozwój kultury**
7. Dostosowanie obszarów wiejskich gminy do standardów UE
8. Bezpieczeństwo
9. Rozwój przedsiębiorczości lokalnej
10. Wzrost jakości życia mieszkańców gminy

7.4. Gminny Program Ochrony Środowiska

Dokumentem służącym realizacji polityki ochrony środowiska gminy jest „Gminny Program Ochrony Środowiska”, przyjęty Uchwałą Nr XXIII/10/2005 Rady Gminy Sadki z dnia 30 marca 2005 r. w sprawie uchwalenia gminnego programu ochrony środowiska. Zawiera on cele i zadania, których realizacja będzie zgodna z polityką ekologiczną kraju, województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu nakielskiego.

8. Charakterystyka dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Sadki

8.1. Informacje ogólne

Gmina Sadki jest gminą wiejską, położoną w zachodniej części powiatu nakielskiego, znajdującego się w zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, przy granicy z województwem wielkopolskim. Od strony północnej i zachodniej gmina Sadki graniczy z położonymi w województwie wielkopolskim, w powiecie pilskim, gminami Łobżenica i Wyrzysk. Od strony południowej i wschodniej gmina Sadki graniczy z innymi gminami powiatu nakielskiego - z gminami Kcynia, Nakło nad Notecią i Mroczą. Gmina zajmuje powierzchnię 15 369 ha, a zamieszkuje ją około 7400 osób. Sieć osadnicza gminy składa się z 22 miejscowości wiejskich, które wchodzi w skład 14 sołectw. Liczbę mieszkańców sołectw przedstawia tabela :

Sołectwa Gminy :	Ludność ogółem :
Anieliny	421
Bnin	269
Broniewo	257
Dębionek	650
Dębowo	679
Jadwiżyn	192
Kraczki	344
Liszkówko, Glinki	198 6
Łodzia	306
Mrozowo	343
Radzicz, Machowo	408 82
Sadki	2025
Samostrzel	558
Śmielin	654
RAZEM	7392

(źródło : dane Urzędu Gminy - grudzień 2012 r.)

Wieś Sadki położona przy drodze krajowej nr 10 i będąca głównym ośrodkiem usługowym. Jej udział w łącznej liczbie mieszkańców gminy nie jest jednakże dominujący - wynosi jedynie ok. 28 %, a większość ludności (72 %) mieszka w pozostałych miejscowościach gminy, co wskazuje na dominującą rolę rolnictwa w lokalnej gospodarce.

Największe na obszarze gminy zespoły zabudowy mieszkaniowej znajdują się we wsi Sadki. W pozostałych miejscowościach, z uwagi na ich typowo rolniczy charakter, przeważa zabudowa zagrodowa, tj. budynki mieszkalne oraz inwentarskie i gospodarcze, natomiast zabudowa wielorodzinna związana jest z przedwojennymi zespołami dworsko-folwarcznymi bądź gospodarstwami uspołecznionymi okresu powojennego. Zabudowa usługowa także występuje głównie we wsi Sadki - dominującym ośrodku usługowym gminy, natomiast w pozostałych miejscowościach reprezentowana jest przede wszystkim przez obiekty oświatowe. Podobnym rozmieszczeniem cechuje się zabudowa techniczno-produkcyjna, która również skupiona jest w Sadkach, a w innych miejscowościach związana jest głównie z przetwórstwem rolno-spożywczym.

8.2. Historia osadnictwa

(źródło : S. Kamosiński, *Sadki - dzieje i współczesność, Sadki 2012*)

Pierwsze, udokumentowane ślady aktywnej działalności człowieka na terenie dzisiejszych Sadek i okolicznych miejscowości pochodzą, według archeologów, z okresu neolitu (4500 - 1800 lat p.n.e). Bogate znaleziska z epoki żelaza z okresu halsztackiego (około 700 - 400 lat p.n.e.) i lateńskiego (około 400 lat p.n.e. do początków naszej ery), a także okresu wpływów rzymskich (początek naszej

ery do VI wieku naszej ery) zlokalizowano również na terenie gminy Sadki. Cmentarzysko kultury pomorskiej z okresu halsztackiego odkryto w Dębowie. W gminie Sadki archeolodzy natrafili również na liczne monety pochodzące z czasów Cesarstwa Rzymskiego. Te luźne znaleziska świadczą o częstych kontaktach pramieszkańców Sadek i okolicznych miejscowości z kupcami przybyłymi z Cesarstwa Rzymskiego.

Największym, odkrytym w 1972 roku cmentarzyskiem pradziejowym w okolicy jest, jak dotąd - cmentarzysko w miejscowości Osiek nad Notecią. Cmentarzysko użytkowane było przez ludność kultury pomorskiej i wielbarskiej w okresie od 550 lat p.n.e do III wieku naszej ery. Na obszarze około 1,5 ha odkryto 581 obiektów: groby ciałopalne, groby skrzynkowe, groby podkoszowe, groby popielnicowe oraz jamowe, paleniska i ogniska ofiarne. W tym kompleksie natrafiono również na grób wojownika, w którym znaleziono popielnicę w kształcie pucharaka oraz nożyce, noże żelazne, ostrogę, grot oszczepu, krzesiwo i pozostałości wiadra. Średniowieczna wieś Sadki na trwale związała się z kultem świętego Wojciecha. W przekazie, który jest legendą, dowiadujemy się, że fundatorem kościoła parafialnego w Sadkach był król Bolesław Chrobry. Król, idąc z Prus z ciałem męczennika świętego Wojciecha, poszukiwał przeprawy przez rzekę Noteć. Chcąc uniknąć kontaktu z nieprzychylną mu załogą potężnego grodu nakielskiego, skierował się w stronę Sadek, aby odszukać znajdujący się w pobliżu, mało uczęszczany, „bród na rzece Rokitce i Noteci”. Odpoczynek przygotowano na wzgórzu sadkowskim, wzniesieniu wyraźnie górującym nad resztą terenu. W ten sposób chciano zapewnić wszystkim utrudzonym wędrowcom maksymalne bezpieczeństwo. Gdy odszukano w pobliskim Samostrzelu miejsce przeprawy, wspomniany „bród”, Bolesław Chrobry z radości rozkazał pobudować w miejscu odpoczynku kościół, którego był jedynym fundatorem. Stał się on zatem swoistym wotum wdzięczności dla Boga za wskazanie dalszej, bezpiecznej drogi prowadzącej przez obszary Pałuk do Trzemeszna i Gniezna (jak głosi legenda). Według historyków kościoła, pierwszą świątynię fundowali i uposażyli tutaj książęta piastowscy w XII lub XIII wieku, w okresie rozbitcia dzielnicowego Polski.

Po raz pierwszy wiarygodne źródła historyczne wymieniają wieś Sadki pod datą 23 kwietnia 1288 rok. W tym dniu opat klasztoru cystersów w Byszewie, Engelbert, podpisał umowę z arcybiskupem gnieźnieńskim, Jakubem Świnką. Na jej mocy klasztor zrzekł się na rzecz arcybiskupa dziesięcin z tzw. klucza dobrowskiego, a przejął dziesięciny z szesnastu wsi kasztelani nakielskiej. W latach panowania pierwszych władców z dynastii Jagiellonów: Władysława Jagiełły, Władysława Warneńczyka i Kazimierza Jagiellończyka, Sadki i najbliższe okolice były nękane przez częste rabunkowe najazdy rycerzy Zakonu Krzyżackiego i rycerzy z Nowej Marchii. Sadki na przestrzeni wieków od XV do XVIII położone były przy głównym trakcie łączącym Nakło z Jastrowiem przez Radzicz, Łobżenicę i Złotów. Parafia Sadki istniała prawdopodobnie od XII lub XIII wieku. Jest ona

więc najstarszą na obszarze dzisiejszej gminy Sadki. Omawiana parafia wchodziła w skład arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i była jedynym kościołem parafialnym w okolicy. Od XIII wieku, na mocy ustaleń soboru powszechnego w Rzymie na Lateranie w 1215 roku, ulega rozbudowie sieć administracji kościelnej.

Piętnastowieczne Sadki były królewsczyzną i wsią parafialną, należącą do starostwa nakielskiego. Tu znajdował się drewniany kościół, wzmiankowany po raz pierwszy w źródłach historycznych w 1411 roku. Sadki prawdopodobnie w XVI wieku były lokowane na prawie chełmińskim. Lokacja wsi na prawie chełmińskim polegała na tym, że osadnik, który był człowiekiem wolnym, otrzymywał 1an chełmiński ziemi, czyli 30 morgów (16,8 ha). Poprzez nadanie ziemi stawał się kmieciem i zobowiązany był do płacenia z użytkowanej ziemi czynszu. Kmieć był osobiście wolny i gdy wywiązał się ze swoich powinności, mógł opuścić wieś. Na czele wsi stał sołtys posiadający znacznie większe gospodarstwo niż kmiecie. Miał on prawo do pobierania czynszów oraz kar sądowych. Przewodził on również wiejskiej ławie sądowej, która była lokalnym sądem. On odpowiadał za zasiedlenie wszystkich 1anów kmieciami.

Przyjąć należy, że wieś lokowano w sposób typowy dla tego okresu, wokół kościoła nad rzeką Rokitką. W 1511 roku wydzielono dla osadników 19 1anów rolnych. Jedno1anowe zagrody chłopskie nazywano powszechnie „area” czyli siedliskiem. W siedlisku wszystkie budynki były wykonane z drewna. Centralne miejsce w area zajmował dom, który zazwyczaj stał szczytem do drogi, częściej po prawej stronie podwórza. Był to wolno stojący budynek niepołączony jednym dachem z innymi budynkami gospodarskimi. Stodoła i chlew w siedlisku to dwa oddzielne budynki. Mieszkańcy Sadek zajmowali się głównie pracą na roli, która stanowiła główne i zazwyczaj jedyne źródło utrzymania. Jesienią siano żyto i pszenicę, na wiosnę natomiast zboże jare, głównie owies.

W 1660 roku, po potopie szwedzkim, Sadki były wyludnione, a gospodarstwa kmieci przekształcały się w nieużytki. We wsi nie było nawet sołtysa(źródło : ibidem, str. : 13-63). Zasiedlenie wsi nastąpiło w roku 1660.

Na mocy traktatu rozbiorowego z 15 stycznia 1772 roku zawartego pomiędzy Prusami, Rosją i Austrią, wieś królewska Sadki 13 września 1772 roku utraciła niepodległość i stała się częścią państwa pruskiego. Sadki przez cały XIX wiek były rozwarstwione na dwie osady: wieś Sadki i kolonię Sadki, Wieś Sadki traktowana była jako osada polska istniejąca niezmiennie od początków państwa polskiego. Liczyła ona w połowie XIX wieku 527 mieszkańców. Z tej liczby 399 osób było wyznania rzymskokatolickiego, co było równoznaczne z uznaniem narodowości polskiej tych osób, 155 osób przyznawało się do wyznania ewangelickiego i uznawano ich że są narodowości niemieckiej, 33 mieszkańców określono jako Żydów. Wieś Sadki składała się z 56 domów i liczyła 1349 hektarów -

1009 ha stanowiły grunty orne, 251 ha łąki. Znacznie mniejszą osadą była kolonia Sadki, w której w omawianym okresie historycznym było 38 domów i 338 mieszkańców, W kolonii Sadki przeważały osoby wyznania ewangelickiego (było tam 211 osób tego wyznania, katolicy byli 127 osobową mniejszością). Wieś ta liczyła 595 ha. Z tej liczby 449 ha stanowiły pola uprawne a 82 ha łąki. W opinii społeczności polskiej wsi Sadki, kolonię Sadki powołano wyłącznie w celu germanizacji mieszkającej tu od wieków ludności polskiej. Kolonia Sadki utworzona u schyłku XVIII wieku otaczała wieś z kierunków: wschodniego, pomocnego i zachodniego. Dodatkowym argumentem potwierdzającym odczucia polskich mieszkańców Sadek było to, że wskutek nasilenia akcji germanizacyjnych w drugiej połowie XIX wieku, w 1876 roku, wobec tendencji zniemczania nazw miejscowości, zniemczono nazwę kolonia Sadki na Sadkowiec lub Schlossberg bei Nakle lub Sadke. U schyłku XIX wieku i początkach XX Wielkopolska, do której należały Sadki i Sadkowiec, przeżywa przyspieszony rozwój gospodarczy. Sprzyjało temu pruskie prawo, w którym od 1890 roku wprowadzano szereg regulacji, które chroniły producentów rolnych i ich majątki, pozwalały na korzystanie z preferencyjnych kredytów. Skutkiem poprawy koniunktury rynkowej był wzrost zamożności mieszkańców Sadek. Wieś się bogaciła i dlatego odważnie podejmowano nowe inwestycje. Budowano w Sadkach pierwsze zakłady przemysłu rolno - spożywczego. Powstała gorzelnia rolnicza, którą powołano jako spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Zbudowano Gorzelnia rolnicza w Sadkach przy ul. Bohaterów. Widok współczesny z cegły młyn elektryczny składający się z trzech kondygnacji. Dnia 21 września 1901 roku przez wieś Sadki i Sadkowiec uruchomiono linię kolejki wąskotorowej. Była ona własnością działającej od 1894 roku spółki akcyjnej - Wyrzyskie Koleje Państwowe. Poprawa koniunktury w rolnictwie sprzyjała także ruchowi budowlanemu. W Sadkach powstawały typowe dla gospodarstw towarowych założenia folwarczne. Pierwszy folwark powstał w centrum wsi (obecnie siedziba Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej).

8.3. Kultura, sport i rekreacja na terenie gminy

Placówki kulturalne na terenie gminy :

Wiejski Dom Kultury w Sadkach, świetlice wiejskie w miejscowościach Bnin, Dębowo, Dębionek, Jadwizyn, Łodzia, Radzicz, Liszkówko, Mrozowo, Kraczk i Śmielin oraz Gminną Bibliotekę Publiczną w Sadkach wraz z filiami w Dębowie i Radziczu. Sieć tą można uznać za zaspokajającą potrzeby gminy, a pożądanym działaniem są modernizacje istniejących placówek.

Wśród obiektów sportowych zlokalizowanych na terenie gminy wymienić należy:

boisko sportowe w Sadkach, boiska zakładowe w Mrozowie, Dębowie i Dębionku oraz ścieżkę sportowo-przyrodniczą w Anielinach, na której, na trasie długości ok. 1,5 km, ustawionych jest 11

stacji z przyrządami do ćwiczeń gimnastycznych.

Na terenie gminy działa szereg organizacji pozarządowych o charakterze kulturalnym i sportowym:

Towarzystwo Kulturalne Gminy Sadki, Stowarzyszenie Kobiet Na Rzecz

Środowiska Wiejskiego, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Anieliny i Łodzią „ŻAKUS”, Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne Na Rzecz Rozwoju Wiosek Parafii p.w. Św. Michała Archanioła w Dębowie, Zespół Folklorystyczny „Sadkowanie”, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Mrozowe i Samostrzel „Kłós”, Rada Gminna LZS.

8.4. Kościoły

Parafia :	Obejmuje :
Sadki	Sadki oraz kaplice w Samostrzelu (Bnin, Jadwiżyn) i Mrozowie
Dębowo	Dębowo, Broniewo, cz. Dębionka, cz. Śmielina, Małocin (gmina Nakło) oraz kaplica w Dębionku
Radzicz	cz. Dębionka. cz. Liszkówka oraz kaplica w Kraczkach
Śmielin	cz. Śmielina, Anieliny, Łozia

Na obszarze gminy kościoły parafialne rzymsko-katolickie funkcjonują w Sadkach, Dębowie, Radziczu i Śmielinie. Ponadto funkcjonują kaplice w Dębionku, Samostrzelu, Mrozowie i Kraczkach

W gminie nie ma kościołów innych wyznań. Na obszarze gminy funkcjonują cmentarze parafialne rzymsko-katolickie w Sadkach, Dębowie i Radziczu.

8.5. Uwarunkowania wynikające ze stanu ładu przestrzennego i wymogów ochrony przyrody.

Gmina Sadki jest gminą rolniczą, a w jej krajobrazie dominują pola uprawne oraz zabudowa zagrodowa. Analizując ich wzajemne powiązania można stwierdzić, że dotychczasowy rozwój osadnictwa odbywa się w sposób harmonijny, uwzględniający z jednej strony potrzeby gminy i jej mieszkańców, a z drugiej ograniczenia związane z wysoką jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej i obszarami cennymi przyrodniczo, a także wymaganiami zachowania zwartości istniejących jednostek osadniczych (unikanie nadmiernego rozpraszania się zabudowy). Zauważalne na obszarze gminy zaburzenia ładu przestrzennego uwarunkowane są czynnikami historycznymi i wiążą się z wprowadzeniem, po II Wojnie Światowej, gospodarki uspołecznionej w dawnych zespołach dworsko-folwarcznych. Pierwotna struktura funkcjonalna i przestrzenna tych zespołów, wynikająca z nieistniejącej już struktury społeczno-gospodarczej, stała się zbędna, a często celowo była

niszczona. Szansą na rewitalizację takich zespołów, a w konsekwencji właściwe kształtowanie ładu przestrzennego, jest poszukiwanie nowych kierunków rozwoju, m.in. w branży turystycznej.

Obszar gminy, pod względem ukształtowania terenu, podzielony jest na dwie części. Większość obszaru gminy leży w granicach Pojezierza Krajeńskiego, wchodzącego w skład Pojezierza Południowo-pomorskiego, natomiast południowa część położona jest w Dolinie Środkowej Noteci, stanowiąc teren płaski lub falisty, częściowo pagórkowaty, leżący na wysokości ok. 90 - 100 m n.p.m. i opadający wysoką krawędzią w kierunku południowym ku pradolinie. W pradolinie występują cztery poziomy terasowe : terasa zalewowa, dolinna, środkowa i górna, przy czym największy obszar zajmuje terasa zalewowa, leżąca na wysokości ok. 50 - 55 m n.p.m.

Na obszarze gminy największymi wodami powierzchniowymi są rzeki Noteć, Orla, Rokitka i odcinek Łobżonki. Lasy zajmują ok. 15,3% powierzchni gminy.

Pod względem siedliskowym dominują siedliska borowe oraz w mniejszym stopniu las mieszany i świeży, a niewielkie powierzchnie zajmują siedliska wilgotne. Znaczną część lasów stanowią lasy ochronne (wodochronne), głównie w południowej części gminy. W drzewostanie dominuje sosna z domieszką świerku, przy czym przewaga drzewostanów iglastych wpływa negatywnie na odporność lasów, czemu należy zapobiegać przez zwiększanie udziału drzewostanów liściastych.

Zgodnie z art. 40 ust. 2 ww. ustawy o ochronie przyrody, na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

Oprócz form ochrony przyrody określonych w ustawie o ochronie przyrody, na terenie gminy znajdują się ponadto lasy ochronne (wodochronne), ustanowione na mocy ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach. W lasach ochronnych, zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych, mogą być wznoszone budynki i budowle służące gospodarce leśnej, obronności lub bezpieczeństwu państwa, oznakowaniu nawigacyjnemu lub geodezyjnemu, ochronie zdrowia i urządzenia służące turystyce, na inne cele lasy te mogą być przeznaczone w przypadkach uzasadnionych ważnymi względami społecznymi i brakiem innych gruntów.

- Zanieczyszczenie powietrza i hałas

Na obszarze gminy, ze względu na jej rolniczy charakter, źródłem zanieczyszczenia powietrza są głównie lokalne kotłownie i paleniska domowe. Źródła te stopniowo stanowią coraz mniejsze zagrożenie dla czystości powietrza, ze względu na odchodzenie od opalania węglem kamiennym, jednakże w celu kompleksowego rozwiązania sytuacji pożądane byłyby działania w zakresie gazyfikacji gminy.

- Uwarunkowania wynikające ze stanu systemów infrastruktury technicznej

Problem zanieczyszczeń ze szlaków komunikacyjnych dotyczy głównie terenów przy drodze krajowej nr 10. Znikoma jest natomiast emisja związana z transportem kolejowym, ponieważ linia kolejowa przebiegająca przez gminę jest zelektryfikowana, a trakcja spalinowa używana jest głównie przy niewielkich, lokalnych przewozach towarowych. W przypadku komunikacyjnych źródeł zanieczyszczeń nie wystarczy zmniejszenie emisji, jak ma to miejsce w kotłowniach. Niezbędne są działania polegające na izolowaniu bądź odsuwaniu źródeł zanieczyszczeń od obszarów wymagających ochrony, w tym związanych z pobytem ludzi.

- Uwarunkowania wynikające ze stanu systemów komunikacji

Na obszarze gminy, ze względu na jej rolniczy charakter, głównym źródłem hałasu są trasy komunikacyjne - droga krajowa nr 10, a w mniejszym stopniu linia kolejowa.

- Uwarunkowania wynikające z zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia.

Na obszarze gminy, ze względu na jej rolniczy charakter, nie odgrywają istotnej roli zagrożenia związane z funkcjonowaniem zakładów przemysłowych. Potencjalne zagrożenia związane są natomiast ze szlakami komunikacyjnymi, zarówno kolejowymi, jak i drogowymi, którymi odbywa się transport materiałów niebezpiecznych (chemikaliów i ropopochodnych). W celu przeciwdziałania potencjalnym zagrożeniom wskutek awarii, należy dbać o dobry stan techniczny infrastruktury (drogi, tory, rozjazdy), jak i taboru (samochody ciężarowe, wagony, cysterny). Ochrona przed potencjalnymi zagrożeniami wymaga również działań polegających na izolowaniu lub odsuwaniu źródeł zagrożenia od obszarów wymagających ochrony, w tym związanych z pobytem ludzi. Na obszarze gminy występują obszary bezpośredniego zagrożenia powodzią od rzeki Noteci. Na obszarach tych, zgodnie z art. 82 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo Wodne, zabrania się wykonywania robót oraz czynności, które mogą utrudnić ochronę przed powodzią, a w szczególności wykonywania urządzeń wodnych oraz wznoszenia innych obiektów budowlanych, sadzenia drzew lub krzewów, z wyjątkiem plantacji wiklinowych na potrzeby regulacji wód oraz roślinności stanowiącej element zabudowy biologicznej dolin rzecznych lub służącej do wzmocnienia brzegów, obwałowań lub odsypisk; ponadto zabrania się zmiany ukształtowania terenu, składowania materiałów oraz wykonywania innych robót, z wyjątkiem związanych z regulacją lub utrzymywaniem wód. Dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej może, w drodze decyzji, zwolnić od powyższych zakazów, wskazać sposób uprawy i zagospodarowania gruntów oraz rodzaje upraw wynikające z wymagań ochrony przed powodzią, bądź nakazać usunięcie drzew lub krzewów. Jednostkami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo ludności i jej mienia na obszarze gminy są Straż Gminna oraz Ochotnicza Straż Pożarna.

8.6. Obszary cenne przyrodniczo na terenie gminy Sadki

Na terenie gminy ustanowiono następujące formy ochrony przyrody, przewidziane w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2009 r. Nr 151, póź. 1220 z późn. zm.) i mające wpływ na zagospodarowanie przestrzenne:

- rezerwat przyrody „Borek”,
- Nadnotecki Obszar Chronionego Krajobrazu,
- obszary Natura 2000,
- pomniki przyrody

Rezerwat przyrody „Borek” obejmuje obszar o powierzchni 129,71 ha, zgodnie z Rozporządzeniem Nr 100/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 3 listopada 2006 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Borek” (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego z dnia 10 listopada 2006 r. Nr 138, póź. 2063). Celem ochrony w Rezerwacie jest zabezpieczenie i zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych cennych zbiorowisk leśnych - gradowych i łągowych. Aktualny plan ochrony dla rezerwatu, obejmujący lata 2010 - 2030, został ustanowiony Zarządzeniem Nr 17/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy z dnia 28 kwietnia 2010 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Borek” (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego z dnia 11 czerwca 2010 r. Nr 103, póź. 1334). Ww. Zarządzenie wprowadza następujące ustalenia do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń zewnętrznych :

- zakaz udostępniania rezerwatu do wykorzystania sportowego (sporty motorowe, zaprzęgi psie, trasy konne, zabawy militarne),
- podczas planowania jakiegokolwiek działalności gospodarczej i inwestycyjnej uwzględniać warunki wynikające z ochrony przyrody i krajobrazu, projektowane przedsięwzięcia na obszarach przylegających do rezerwatu muszą być uzgodnione z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Na podstawie Dyrektywy Ptasiej 79/409/EWG w sprawie ochrony dziko żyjących ptaków, rządy państw członkowskich Unii Europejskiej zostały zobowiązane do wyznaczenia Obszarów Specjalnej Ochrony (OSO), tworzących europejską sieć ekologiczną NATURA 2000. W związku z powyższym wyznaczony został obszar specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego” (kod obszaru PLB 300001), który, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U. Nr 25, póź. 133),

obejmuje południową część gminy Sadki, o powierzchni 3305,4 ha. Zgodnie z art. 27a ust. 2 ww. ustawy o ochronie przyrody, organem sprawującym nadzór nad obszarem jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Dyrektywa Siedliskowa 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory zobowiązała rządy państw członkowskich Unii Europejskiej do wyznaczenia Specjalnych Obszarów Ochrony (SOO) tworzących europejską sieć ekologiczną NATURA 2000. W związku z powyższym do objęcia ochroną siedliskową wskazano obszar „Dolina Noteci” (kod obszaru PLH 300004), który obejmuje m.in. gminę Sadki. Jest to obszar o znaczeniu dla Wspólnoty.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 ww. ustawy o ochronie przyrody, zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt lub wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, a także pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami, przy czym[^] zgodnie z art. 34 ust. 1 ww. ustawy, jeżeli przemawiają za tym konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, i wobec braku rozwiązań alternatywnych, regionalny dyrektor ochrony środowiska może zezwolić na realizację planu lub działań, mogących znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, zapewniając wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000. Zgodnie z art. 33 ust. 2 ww. ustawy, powyższe ograniczenia stosuje się również w odniesieniu do proponowanych obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, do czasu ich zatwierdzenia i wyznaczenia. Zgodnie z art. 33 ust. 3 ww. ustawy, projekty planów i projekty zmian do przyjętych planów oraz planowane przedsięwzięcia, które nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony, a które mogą na te obszary znacząco oddziaływać, wymagają przeprowadzenia odpowiedniej oceny oddziaływania na środowisko, na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, póź. 1227 z późn. zm.). Na obszarze gminy ustanowiono 32 pomniki przyrody - w większości pojedyncze okazy drzew i ich zgrupowania (Załącznik I).

9. Stan zachowania zabytków (Załącznik II, Załącznik VII)

9.1. Zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są

wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest to szczególnie ważne podczas takich inwestycji, jak budowa budynków mieszkalnych, usługowych oraz inwestycje liniowe : przyłącza kanalizacji deszczowej, sanitarnej, gazowej, telekomunikacyjnej.

Natomiast realizacja inwestycji takich jak budowa autostrad, obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, eksploatacja żwirowni, kopalnie kruszywa, wymaga prawidłowego rozpoznania terenu pod względem faktycznej ilości stanowisk archeologicznych oraz przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na wytypowanych stanowiskach. Należy pamiętać również o pracach ziemno-budowlanych związanych z przebudową lub rozbiórką budynków wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków. Towarzyszące im badania archeologiczne są istotne w procesie rekonstrukcji dawnej zabudowy.

Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych, na tym terenie (**Załącznik III**).

Powierzchnia zasobów rolnych i leśnych, w jakie obfituje gmina Sadki zawiera wiele śladów osadnictwa pradziejowego. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego- jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa i budowa dróg.

W oparciu o istniejące plany inwestycyjne można wymienić obszary na terenie gminy, zagrożonych pod względem zachowania zabytków archeologicznych. Zadania te wymagają prowadzenia badań archeologicznych ze względu na niszczący charakter ich prac ziemnych. Na terenie gminy priorytetowe zamierzenia inwestycyjne wiążą się przede wszystkim z funkcjonowaniem układu drogowego, systemem wodno-kanalizacyjnym oraz rozwojem infrastruktury społecznej:

-Budowa i modernizacja sieci wodociągowej

-Budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej

-Kanalizacja sanitarna

Stan zachowania stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków: brak zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru.

Stan zachowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych : dobry.

Stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę (447), która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe. Z powodu ich liczebności trudno określić stan zachowania każdego pojedynczego stanowiska archeologicznego. Z pewnością można jedynie stwierdzić, że stanowiska położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach i zalesionych nie wykazują się stanem naruszenia ich substancji zabytkowej co kwalifikuje je do stanowisk najlepiej zachowanych.

Zgodnie z art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, póź. 1568) wszystkie zabytki archeologiczne - bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Poza tym, na obszarze gminy planowane są inwestycje, których przeprowadzenie może mieć wpływ na stan zachowania zabytków :

- Na obszarze gminy określa się następujące kierunki rozwoju systemu komunikacji drogowej:

- przebudowa drogi krajowej nr 10 na drogę ekspresową (S-10), wraz z budową obejścia wsi Sadki,

- modernizacja dróg powiatowych - w szczególności dostosowanie parametrów

techniczno-użytkowych (geometrii trasy i skrzyżowań) do wymaganych współcześnie standardów, modernizacja dróg gminnych, w szczególności utwardzenie nawierzchni na drogach zaliczonych do tej kategorii w ostatnich latach,

- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju systemu komunikacji kolejowej przyjmuje się modernizację linii kolejowej nr 18 Kutno - Bydgoszcz - Piła do prędkości 120 km/h dla pociągów towarowych oraz 160 km/h dla pociągów pasażerskich.

- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju systemu komunikacji wodnej przyjmuje się modernizację wiodącej Notecią drogi wodnej Wisła - Odra, przy czym należy uwzględnić zasady ochrony przyrody, określone w rozdziale III. 3, zwłaszcza dotyczące obszaru chronionego krajobrazu i obszaru Natura 2000.

-Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju sieci wodociągowej przyjmuje się zwodociągowanie pozostałych odbiorców. Ponadto dla istniejących ujęć zakładowych (oprócz Machowa) planowane jest sporządzenie opracowania hydrogeologicznego, na podstawie którego

nastąpi wyznaczenie stref ochrony pośredniej bądź odstąpi się od ich wyznaczenia,

- Na obszarze gminy określa się następujące kierunki rozwoju systemu odprowadzania ścieków:

- podłączenie południowej części gminy do oczyszczalni ścieków w Nakle nad Notecią - realizacja sieci kanalizacyjnej z przepompowniami w Sadkach, Śmielinie i Anielinach,
- realizację indywidualnych biologicznych oczyszczalni ścieków w pozostałej części gminy - w miejscowościach, w których nie zakłada się budowy zbiorczego systemu kanalizacji.
- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju sieci elektroenergetycznej przyjmuje się niezbędne działania modernizacyjne, w tym kablowanie linii napowietrznych na terenach zurbanizowanych, a na terenach rozwojowych gminy, w przypadku wystąpienia potrzeb, realizację nowych linii średniego napięcia wraz ze stacjami transformatorowymi.
- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju sieci gazowej przyjmuje się realizację inwestycji w zakresie sieci gazowych wysokiego ciśnienia - budowę gazociągu DN 250/150 relacji Nakło nad Notecią - Sępólno Krajeńskie wraz z odgałęzieniem DN 100 do stacji redukcyjnej gazu w Śmielinie. Po realizacji tych inwestycji następować będzie gazyfikacja gminy. Budowa gazociągów średniego ciśnienia na terenach zabudowanych planowana jest w ciągach komunikacyjnych, a poza obszarami zabudowanymi w bezpośrednim sąsiedztwie dróg.
- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju systemów zaopatrzenia w ciepło przyjmuje się modernizację istniejących źródeł ciepła (kotłownie, paleniska), w tym dalsze systematyczne przechodzenie na paliwa ekologiczne.
- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju systemów telekomunikacji przyjmuje się niezbędne działania modernizacyjne, realizowane głównie przez zarządców sieci.
- Na obszarze gminy jako podstawowy kierunek rozwoju gospodarki odpadami przyjmuje się dalsze rozwijanie selektywnej zbiórki odpadów.

9.2. Obszary zagrożenia dla zabytków nieruchomych

Ilość zabytków nieruchomych : 137 i 5 kompleksów wpisanych do rejestru zabytków

(**Załącznik III, Załącznik IV**). Stan zachowania : b.dobry i średni

Elementy wymienione powyżej [...].

Poza tym :

- **obszarami zagrożonymi są tereny dawnych cmentarzy** szczególnie ewangelickich lub miejsca po cmentarzach. Praktycznie wszystkie cmentarze ewangelickie podlegają dewastacji. W wielu wypadkach zachowały się w zasadzie tylko miejsca pocmentarne gdzie jedynym zachowanym elementem cmentarza jest jego drzewostan bądź grupa krzewów i zarośli rosnąca w miejscu cmentarza. Cmentarze katolickie utrzymywane są na ogół w dobrym stanie.

Głównym problemem jest tu brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie oraz brak oznaczeń i tablic informacyjnych,

- **niedostatek** środków publicznych na rewitalizację.
- **brak** powszechnej świadomości realnej i potencjalnej wartości zasobów kulturowych,
- **degradacja spowodowana wymogami współczesności** i w związku z tym prowadzonymi adaptacjami i remontami obiektów zabytkowych. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej, drzwiowej, klatek schodowych, dawnych witryn sklepowych, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkopodobna, w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PVC oraz ocieplanie płytami styropianowymi - prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów a także całych obszarów starej zabudowy, pozbawiając je charakterystycznego klimatu a co za tym idzie wartości turystycznych.
- **wprowadzanie elementów obcych stylowi** - wpływ na taki stan rzeczy mają przekształcenia własnościowe obiektów nieruchomości przez właścicieli prywatnych często wykonujących prace przy zabytku bez wymaganego pozwolenia konserwatorskiego w sposób niezgodny z zasadami sztuki i techniki konserwatorskiej
- **niewielka możliwość wykorzystania starych budynków folwarcznych** do nowoczesnej produkcji, niszczenie kompozycji podwórza folwarcznego oraz charakteru zachowanej zabudowy. Budynki te wymagają przeróbek i adaptacji, a w wielu przypadkach również znalezienia nowej funkcji.

10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane m.in. za pomocą następujących działań:

- wynikających z przepisów ustawowych i rozporządzeń (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, uzgadnianie decyzji o warunkach zabudowy i o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego z wojewódzkim konserwatorem zabytków. wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowych (np. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, ulgi podatkowe, nagrody i inne zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),

- współpracy zewnętrznej (np. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi i społecznymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- społecznych (np. poprzez działania edukacyjne i promocyjne. Współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- nadzoru (bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

11. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt ma obowiązek sporządzenia co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Sprawozdanie to jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

12. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. wskazuje jednoznacznie właściciela posiadacza zabytku do nad opieki zabytkiem. Zakres tej opieki jest określony w art 5 ustawy. Państwo zobowiązuje się przy tym do wspomagania finansowego zadań realizowanych przy konserwacji obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych

przy zabytku. Dotacje takie przyznawane są przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego) lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego dla terenu, na którym, zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do rejestru zabytków (Kujawsko - Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków). Z tych dwóch źródeł finansowania można korzystać niezależnie.

Ustawa zezwala na ubieganie się o udzielenie dofinansowania nie tylko na prace planowane do wykonania przy zabytku w danym roku budżetowym, lecz także na prace, które zostały wykonane w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. (art. 76 ust. 1 pkt 2).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawiera wykaz prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, które mogą być objęte dotacją (art. 77). Integralną częścią ustawy, wynikającą z zapisu art. 80 ust. 1 jest rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. Nr 112, poz. 940 z późn. zm.). Poza środkami budżetu państwa wypłacanymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub Kujawsko - Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków działania programu mogą być finansowane przez:

- środki własne budżetowe gminy Sadki na realizację zadań własnych;
- dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
- dochody własne instytucji kultury;
- środki prywatne (osób fizycznych, stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych, związków wyznaniowych);
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- środki Unii Europejskiej;
- imię środki przewidziane prawem.

13. Zadania postulowane do wykonaniu w związku z realizacją gminnego programu ochrony Gminy Sadki :

- dokończenie prac związanych z gminną ewidencją zabytków (GEZ) i jej bieżąca aktualizacja (w tym monitorowanie stanu zachowania zabytków) – sporządzenie kart zabytków nieruchomości wpisanych do ewidencji i rejestru zabytków – 152 karty do wykonania.
- organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych i informacyjnych prezentujących dobra kultury na terenie gminy Sadki, wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy
- oznakowanie i promocja lokalnych szlaków turystycznych (np. rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego gminy
- współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, izb pamięci itp.
- monitorowanie stanu zachowania zabytków i uwzględnianie zagadnień związanych z ochroną zabytków w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych bądź innych opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego),
- określenie zasad w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych i konsekwentne ich wdrażanie w planach miejscowych,
- prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy.

14. Załączniki